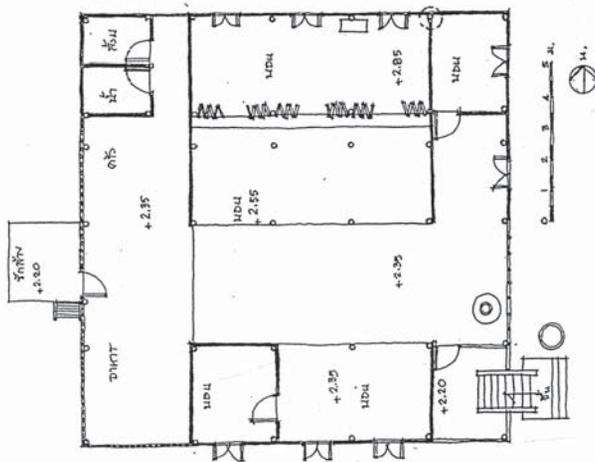
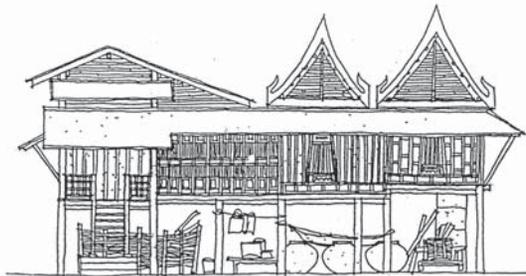

ภาค 2: (Section B)

สถาปัตยกรรมพื้นฐาน และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม

สิ่งแฝงเร้นภายใต้รูปทรงเรือนไทย ของเรือนพื้นถิ่นไทย-มอญ และไทย-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย

อรศิริ ปาณิก

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทคัดย่อ

ในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย รูปทรงของเรือนไทยแบบประเพณีภาคกลางเสมือนจะแฝงเร้นครอบคลุมการอยู่อาศัยของผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ อาทิเช่น มอญ ลาว จีน และอื่นๆ ซึ่งทำให้เกิดข้อกังขาว่า ภายใต้รูปลักษณ์ของเรือนไทยประเพณีนั้น วิถีในการอยู่อาศัยของกลุ่มชนต่างๆ นั้นเป็นอย่างไร มีสิ่งใดแฝงเร้นที่บ่งบอกลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มบ้างหรือไม่

บทความวิจัยนี้ตั้งคำถามดังกล่าวกับกลุ่มไทย-มอญและไทย-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางโดยอาศัยกระบวนการศึกษาจากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวเนื่องต่างๆ ที่เน้นเรือนไทยของแต่ละกลุ่มชนผนวกกับการศึกษาสภาพจริงจากภาคสนาม และการสำรวจสัมภาษณ์เพิ่มเติม

ผลของการศึกษาพบว่า สิ่งที่แฝงเร้นอยู่ในการอ่านลักษณะเฉพาะของเรือนไทย-มอญและไทย-ลาว ที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะได้อย่างชัดเจน คือ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อของทั้งมอญและลาวในการอยู่อาศัยภายใต้ร่มเงาของเรือนไทย ซึ่งปรากฏอยู่ในพิธีกรรมและสัญลักษณ์ทางความเชื่อต่างๆ อย่างเข้มข้น ทำให้เรือนไทย-มอญ และเรือนไทย-ลาวมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของการใช้เนื้อที่ภายในเรือนที่แตกต่างจากเรือนไทยโดยทั่วไป และยังส่งผลต่อรูปลักษณ์ของเรือนที่เน้นความสำคัญของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ผ่านจั่วหลักของเรือน ซึ่งมีพื้นที่ต่อเนื่องกับโถงกลางเรือนซึ่งคลุมด้วยจั่วรอง หรือหลังคาปีกนกขนาดใหญ่ ซึ่งทำให้รูปลักษณ์ของเรือนไทยมอญ และไทยลาวเป็นเรือนจั่วแฝดผสมหลังคาปีกนก ซึ่งต่างไปจากเรือนล้อมชานกลางของเรือนไทยประเพณีภาคกลาง

คำสำคัญ: เรือนไทย-ลาว | เรือนไทย-มอญ

The Hidden Dimension in the Traditional Thai Houses of the Thai-Mon and Thai-Lao Vernacular Houses in the Central Regions River Basin of Thailand

Ornsiri Panin

Faculty of Architecture, Silpakorn University

ABSTRACT

In the Central Region of Thailand, the form of the Thai Traditional houses seems to over-shadow almost of various ethnic groups such as the Mon, Lao and Chinese. Thus should be doubted that, under the shadow of Thai traditional houses, how is the way of living? Are there any hidden dimensions which lead to the identity of each group? This research article raised this question to the Thai-Mon and Thai Lao under the Thai Traditional houses in this area. The answer conducted by using the process of literature review in combination with the extra field survey, observation and in-depth interview with the clearly analysis cases study from literature review. It was found that, the hidden dimensions from the reading of architectural space, form and activities of the Thai-Mon and Thai Lao houses are the cultural identities of each group which can be clearly defined by the sacred space and activities under the main gable of the house in adjacent to the main hall, which strongly expressed by the sacred activities and sacred symbol involved. Thus, make the atmosphere of the Thai-Mon and Thai-Lao house differed from the Thai house. Furthermore, it effects to the house form which stress the most important sacred space under the main roof gable and spreading other activities under the secondary roof gable and the overhanging roof. These turn the characteristic of the house from the Central Thai traditional pattern of grouping of houses around the open court yard to be the double gables Thai houses with overhanging roof, which are Thai houses with Mon and Lao identities.

Keywords: Thai-Lao House | Thai-Mon House

1. กล่าวนำ

รูปทรงของเรือนไทยแบบประเพณีเสมือนจะแผ่เงาครอบคลุมเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นของผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย กลุ่มชนหลากหลายชาติพันธุ์ดังกล่าวข้างต้นโดยเฉพาะกลุ่มคนมอญและลาว ซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานด้วยด้วยสาเหตุหลากหลายต่างก็มีทั้งเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพราะต้องการหาพื้นที่อุดมสมบูรณ์เพื่อทำกิน เข้ามาเพราะศึกสงครามหลายช่วงเวลาซึ่งมีทั้งการเคลื่อนย้ายลี้ภัยเข้ามาเอง และการถูกกวาดต้อนเป็นเชลยศึกในการศึกสงครามหลายครั้งหลายครา ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทั้งยังมีกรโยกย้ายถิ่นฐานในประเทศไทยจากแหล่งหนึ่งไปยังอีกแหล่งหนึ่งด้วยสาเหตุุนานาประการ กลุ่มชนดังกล่าวเมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางต่างก็ก่อร่างสร้างเรือนของตนตามความต้องการในการดำรงชีพที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีทั้งสร้างเรือนแบบเรือนชาวบ้านพื้นถิ่นทั่วไป และสร้างเรือนที่อยู่อาศัยรูปลักษณะของเรือนไทยแบบประเพณีเป็นต้นแบบ ดังนั้นจึงพบว่าเรือนพื้นถิ่นของหลายกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางเป็นเรือนไทยแบบประเพณี

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวเนื่องเรื่องเมื่อคนจีนอยู่อาศัยในเรือนไทย กรณีศึกษาชุมชนบ้านแหลมจังหวัดเพชรบุรี (Inpuntung, 2012) ซึ่งผลการวิจัยปรากฏว่า เรือนไทยของกลุ่มชาติพันธุ์จีนที่มีลักษณะโดยรวมเหมือนกับเรือนไทยทั่วไป ทว่าแท้จริงแล้วกลับสะท้อนวัฒนธรรมจีนที่ปรากฏผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ อย่างเข้มข้น ทั้งการวางผังเรือน รูปลักษณะของเรือน และการประดับตกแต่ง ล้วนมีการเชื่อมโยงลักษณะของบ้านแบบประเพณีนิยมจีนลงสู่เรือนไทย จนกลายเป็นเรือนไทยที่มีอัตลักษณ์แตกต่างไปจากเรือนไทยทั่วไป (Inpuntung, 2012: 171)

ผลการวิจัยนี้ทำให้เกิดคำถามว่าแล้วเรือนไทยของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ อาทิเช่น มอญ และลาว ในพื้นที่ร่วมการศึกษาเดียวกัน คือ ในแถบลุ่มน้ำภาคกลางของไทยจะมีลักษณะเป็นอย่างไร? จะมีเหตุผลใดแฝงเร้นอยู่ในการอ่านลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มในลักษณะเดียวกับที่วีระ อินพันทางสามารถอ่านสิ่งแฝงเร้นที่ซ่อนอยู่ในเรือนไทยของคนจีนได้บ้างหรือไม่? อย่างไร?

2. การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มไทย-มอญและไทย-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทย

กลุ่มมอญซึ่งเป็นกลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ในหลายพื้นที่ในประเทศไทยและการตั้งถิ่นฐานเหล่านี้มีมาตั้งแต่สมัยโบราณวินซึ่งมีทั้งการโยกย้ายถิ่นฐานเพื่อการทำมาหากินตามปกติ ของคนบ้านใกล้เรือนเคียง และกลุ่มที่หนีภัยสงครามเข้ามาหลายครั้งหลายครา เช่น กลุ่มพระยาเจ่งที่ไปตั้งถิ่นฐานที่นครเขื่อนขันธ์ในสมัยกรุงธนบุรี เป็นต้น (Ojaroen, 1998: 17) ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็มีการอพยพพวกมอญเข้ามาอีก 2 ครั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้กระจายการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ปทุมธานี นนทบุรี พระประแดง หรือนครเขื่อนขันธ์เดิม นอกจากกลุ่มดังกล่าวแล้วยังมีกลุ่มมอญที่ตั้งถิ่นฐานอยู่แต่เดิมในพื้นที่ภาคตะวันตกของไทยแถบจังหวัดราชบุรี กาญจนบุรี และมีบางกลุ่มกระจายตัวไปอยู่ทางภาคกลางตอนบน ส่วนกลุ่มสุดท้าย คือ กลุ่มที่ประสบปัญหาทางการเมืองระหว่างมอญและพม่า ซึ่งอพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ชายแดนของไทยแถบอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี (Ojaroen, 1998: 36) นอกจากนี้ พบว่ากลุ่มมอญที่โยกย้ายสู่ไทยในช่วงเวลาต่างกันบางกลุ่มกลายเป็นคนไทยไปโดยสมบูรณ์ บางส่วนยังรักษาวินธรรมดั้งเดิมไว้ได้บางส่วน แต่บ้านเรือนเมื่อมองผิวเผินคือเรือนไทยแต่ยังรักษาวินธรรมดั้งเดิมไว้บางส่วนที่ปรากฏเห็นได้ในลักษณะทางกายภาพของผังเรือน (Ojaroen, 1998: 48 cited in Panin, 1999: 3)

ส่วนกลุ่มไทย-ลาวมีความหลากหลายแยกเป็นกลุ่มย่อยย่อยมากกว่ากลุ่มมอญเพราะมีการแบ่งกลุ่มย่อยออกเป็นลาวโซ่ง ลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั่ง (คั่ง) ลาวแง้ว และอื่นๆ กลุ่มต่างๆ มีต้นกำเนิดส่วนใหญ่มาจากเวียงจันทน์ หลวงพระบาง เชียงขวาง ซึ่งปัจจุบันอยู่ในสปป.ลาว และเตียนเบียน เซินลา ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเวียดนาม การโยกย้ายก็มีลักษณะเช่นเดียวกับมอญ คือ โยกย้ายเข้ามาเองเพื่อหาที่ทำกินใหม่ที่อุดมสมบูรณ์กว่าแหล่งเดิม และโยกย้ายเข้ามาเพราะศึกสงคราม ทั้งนี้ ปรากฏเริ่มมีการโยกย้ายมาตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรี และต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (Veerawong, 1992, Piyapan, 1998) กลุ่มที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาในฐานะเชลยศึกจะถูกส่งให้มาอยู่ในภาคกลาง เพื่อให้ถิ่นฐานใหม่นั้นอยู่ไกลจากถิ่นกำเนิดเดิม ซึ่งในอดีตก็คือหัวเมืองชั้นในของไทย (Vallipodom, 1991) ซึ่งภายหลังเมื่อมีการผ่อนผันจากราชการไทยในการโยกย้ายก็มีการโยกย้ายไปยังถิ่นฐานต่างๆ ในหลายพื้นที่ของประเทศไทย

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มลาวในประเทศไทยพบว่า มีการตั้งถิ่นฐานมากมายหลายแหล่งที่ตั้ง ทั้งในภาคเหนือตอนบน ภาคเหนือตอนล่าง และภาคกลาง ทั้งในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี ชุมชนลาวกลุ่มต่างๆ กระจายตัวอยู่หลากหลายผสมผสานกับชุมชนไทย จีน มอญ และลาวกลุ่มอื่นๆ จากการสืบค้นเอกสารที่เน้นการศึกษาเรือนของกลุ่มลาว พบว่า กลุ่มลาวโซ่ง หรือไทดำมีการศึกษาระดับศึกษาที่จังหวัดเพชรบุรี นครปฐม สมุทรสาคร (Inpuntung, 2012) กลุ่มลาวเวียงมีการศึกษาที่จังหวัดราชบุรี และสุพรรณบุรี (Piniworasin, 2012) กลุ่มลาวครั่ง (ลาวคั่ง) มีการศึกษาระดับศึกษาที่จังหวัดชัยนาท และสุพรรณบุรี (Samantararat, 2013) พวนหรือลาวพวนซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวกลุ่มใหญ่มาก มีการศึกษาระดับตัวอย่างของเรือนที่จังหวัดสุโขทัย สิงห์บุรี สุพรรณบุรี ลพบุรี นครนายก ฉะเชิงเทรา และปราจีนบุรี (Panin, 2003) ส่วนกลุ่มสุดท้าย คือ กลุ่มลาวแง้วมีการศึกษาเรือนกรณีศึกษาที่จังหวัดสุพรรณบุรี (Panin, 2016)

ผลจากการศึกษาทบทวนสถานภาพความรู้ข้างต้น พบว่าเรือนพื้นถิ่น ทั้งที่เป็นไทย-มอญ และไทย-ลาวในพื้นที่กรณีศึกษาต่างๆ มีรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งเป็นเรือนชาวบ้านปกติที่พบเห็นได้ทั่วไปในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งมีทั้งเรือนเดี่ยวและเรือนกลุ่ม และมีกลุ่มที่ปรากฏเห็นได้ชัดเจนว่าไทย-มอญ และไทย-ลาวต่างก็อยู่อาศัยในเรือนไทย มีวิถีชีวิตอยู่ภายใต้ร่มเงาของรูปทรงเรือนไทยแบบประเพณี ซึ่งเป็นลักษณะวัฒนธรรมหลักของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยรวม ทั้งนี้ บางกลุ่มอาจรับวัฒนธรรมหลักของรัฐ และผสมกลมกลืนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมหลัก แต่บางกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลจากวัฒนธรรมหลักนั้น บางครั้งความต้องการที่จะคงวัฒนธรรมของตนไว้ได้อย่างมีอยู่ อาจยอมรับวัฒนธรรมหลักในบางเรื่อง (Pongsapitch, 2003: 20) อาทิ การอยู่อาศัยในเรือนทรงไทยเพื่อให้กลมกลืนกับรูปทรงทางกายภาพของเรือนไทยที่อยู่ในพื้นที่ แต่อาจมีการปรับตัวในบางเนื้อหาที่จะสามารถดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตดั้งเดิมไปด้วย ซึ่งก่อให้เกิดลักษณะทวีลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Pongsapitch, 2003: 137 cited in Inpuntung, 2012: 185) คือ การรับความเป็นไทย และดำรงชาติพันธุ์ของตนไว้ด้วยกันในขณะเดียวกัน

นอกจากเหตุผลทางด้านการปรับตัวให้อยู่ได้ในสังคมไทย และอยู่ร่วมให้เป็นเอกภาพกับวัฒนธรรมหลักของคนไทยตามการศึกษาวิเคราะห์ข้างต้นแล้ว อีกปัจจัยที่ทำให้ผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ปลูกเรือนไทย ในการอยู่อาศัย คือ ปลูกตามสมัยนิยมของช่วงเวลานั้นๆ ตามที่วีระ อินพันทั้งได้กล่าวสรุปไว้เกี่ยวกับการอยู่เรือนทรงไทยคือ ปลูกตามสมัยนิยมในยุคหนึ่ง (Inpuntung and others, 2006: 102)

3. คำถามของการศึกษาวิจัย

จากเหตุผลของการศึกษาวิจัยตามข้อ 1. และ 2. ดังกล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจในการศึกษาวิจัยต่อเนื่องเกี่ยวกับการอยู่อาศัยในเรือนไทยของกลุ่มไทย-มอญ และไทย-ลาว อันเป็นปัจจัยหลักของบทความวิจัยนี้ซึ่งก่อให้เกิดคำถามในการศึกษาเรือนไทยของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ (ไทย-มอญ) และลาว (ไทย-ลาว) ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทยว่าเหมือนหรือต่างกับเรือนไทยประเพณีภาคกลางหรือไม่? อย่างไร? เพราะเหตุใด? มีเหตุผลแฝงเร้นอยู่ในการอ่านลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มหรือไม่? อย่างไร?

4. กระบวนการศึกษา

4.1 เป็นการศึกษาและวิเคราะห์สังเคราะห์ต่อยอดจากผลการศึกษาและวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรือนมอญและเรือนลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง ทั้งที่เป็นงานวิจัยของผู้เขียนเอง และการวิจัยและบทความวิจัยของนักวิจัยท่านอื่นๆ อีกหลายท่าน อันประกอบไปด้วย “เรือนพื้นบ้านไทย-มอญ” (Panin, 2000) เรือนพื้นถิ่นไทยพวนในประเทศไทย (Panin: 2003) “เรือนลาวโซ่ง: การกลายรูปในสองศตวรรษ” (Inpuntang: 2012) “สองสถานบ้านเรือนลาวเวียง” (Pinijworasin, 2012) “พลัดถิ่นที่ยั่งยืน” (Samantararat, 2013) “บ้านและเรือนพวนบางปลาหมอ: จากเชียงขวางสู่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทย” (Panin, 2012) และ “เรือนลาวแง้ว บ้านตาลเสี้ยนอำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี” (Panin, 2016)

4.2 คัดเลือกเฉพาะกรณีศึกษาเรือนมอญและเรือนลาวที่เป็นเรือนทรงไทยเพื่อทำการศึกษาวិเคราะห์และเปรียบเทียบเพื่อนำไปสู่คำตอบของคำถามวิจัย

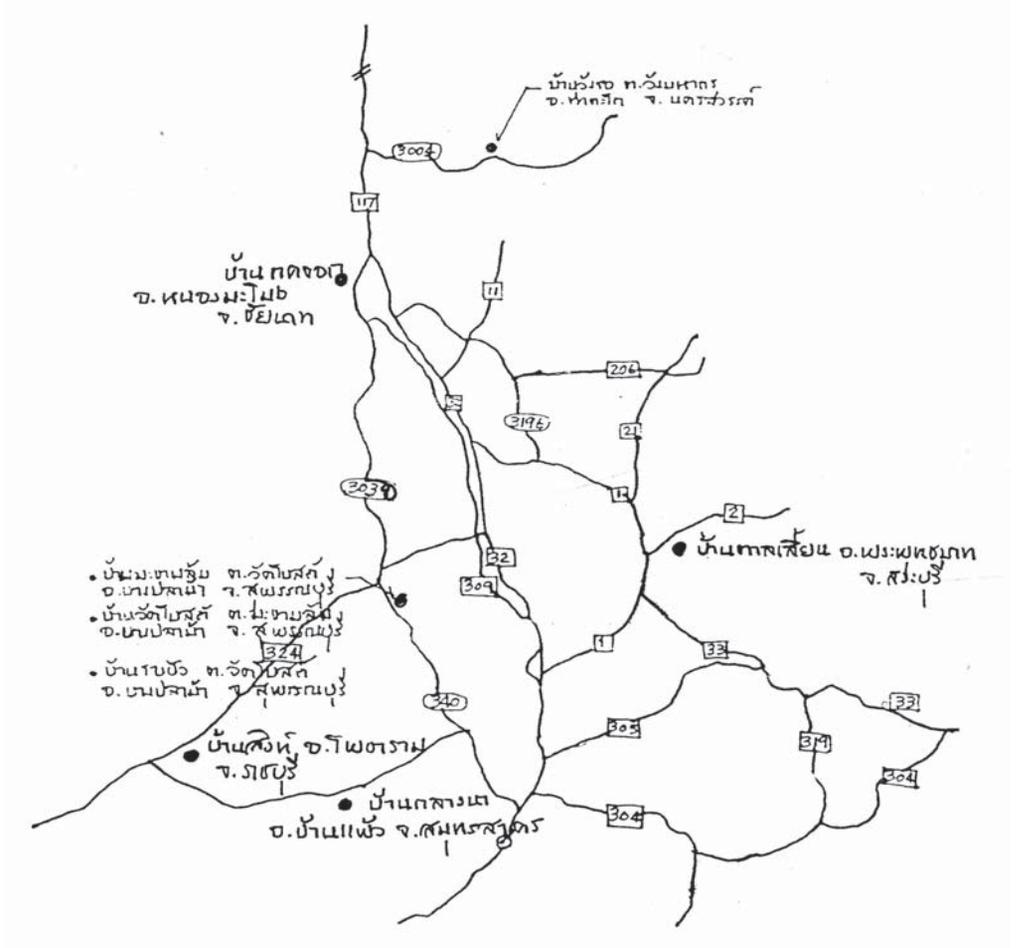
4.3 สืบจากภาคสนามเพิ่มเติมในกลุ่มลาวโซ่ง ลาวเวียง และลาวครั่ง (ลาวคัง) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกรณีศึกษาที่ต่างไปจากที่นักวิชาการท่านอื่นได้ศึกษามาแล้ว ให้มีความประจักษ์ด้วยตนเองเพื่อความแน่ใจในการวิเคราะห์และตอบคำถามวิจัย

4.4 สรุปรณีศึกษาที่คัดสรรแล้วเพื่อนำมาศึกษาเปรียบเทียบโดยใช้รูปด้าน ผังพื้น และทัศนียภาพของเรือน ผวนกับการสัมภาษณ์แบบไม่กำหนดโครงสร้างในการสำรวจภาคสนามเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์

5. พื้นที่คัดสรรเรือนไทย-มอญและเรือนไทย-ลาวเพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ

5.1 พื้นที่เน้นกรณีศึกษาเรือนไทย-มอญ อ้างถึงเรื่องพื้นบ้านไทย-มอญ (Panin, 2000) ปรากฏพื้นที่ศึกษาเรือนไทย-มอญ 10 แหล่งที่ตั้งอยู่ในจังหวัดสมุทรปราการ นนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา ราชบุรี นครสวรรค์ และกาญจนบุรีได้ทำการเลือกสรรเฉพาะเรือนไทย-มอญที่เป็นเรือนไทยซึ่งปรากฏแหล่งที่ตั้งที่คัดสรรมาเปรียบเทียบ 6 แหล่ง ประกอบด้วยบ้านทรงคานอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ บ้านทงบ่อ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี บ้านนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี บ้านสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และบ้านเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

5.2 พื้นที่เน้นกรณีศึกษาเรือนไทย-ลาว ซึ่งประกอบด้วยลาวหลายกลุ่ม ทั้งลาวพวน ลาวโซ่ง ลาวครั่ง (คัง) และลาวเวียงในกลุ่มการศึกษาเรือนไทยลาวนี้มีการทบทวนเอกสารทั้งที่ผู้วิจัยได้ศึกษาไว้เองและศึกษา

ภาพที่ 2: แหล่งที่ตั้งกรณีศึกษาเรือนไทย-ลาวที่เป็นเรือนทรงไทย

ที่มา: ดัดแปลงจาก Panin, 2003: 10

วิธีการศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งแฝงเร้นที่ซ่อนตัวอยู่ภายใต้ร่มเงาของเรือนไทยของกลุ่มไทย-มอญและไทย-ลาวนี้จะใช้วิธีการศึกษารายละเอียดแยกเป็น 2 กลุ่ม คือ “กลุ่มไทย-มอญ” และ “กลุ่มไทย-ลาว” โดยเน้นประเด็นการศึกษา ดังนี้ คือ รูปลักษณะภายนอก ผังพื้นที่ และความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับวัฒนธรรม ความเชื่อ และขนาดของพื้นที่ในเรือน แล้วจึงนำผลของการศึกษารายละเอียดทั้งสองกลุ่มมาเปรียบเทียบกัน เพื่อให้ได้ผลสรุปว่า เมื่ออย่างไรเข้าไปในเรือนไทยของกลุ่มไทย-มอญ และไทย-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางแล้ว เราสามารถอ่านอัตลักษณ์ของกลุ่มชนจากเรือนและบรรยากาศภายในเรือนได้บ้างหรือไม่? อย่างไร?

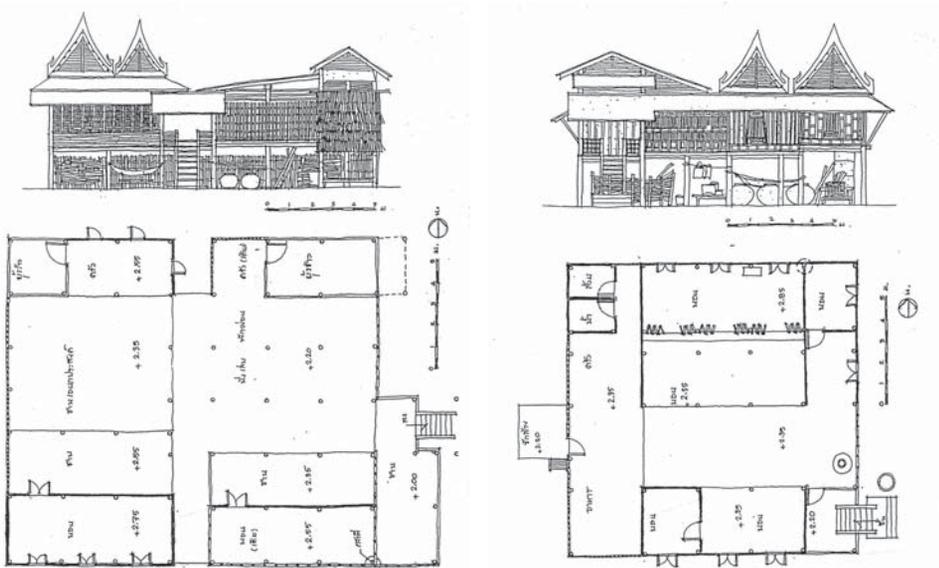
6. ผลการศึกษากลุ่มเรือนไทย-มอญ

6.1 รูปลักษณ์ภายนอกซึ่งสัมพันธ์กับการใช้สอยภายใน

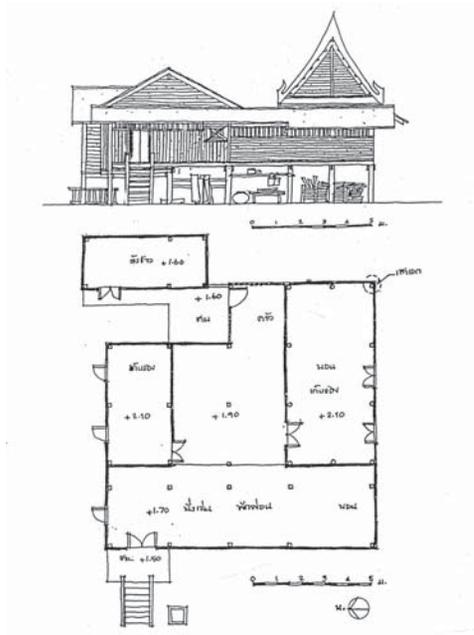
ภาพที่ 3: เลขที่ 30 หมู่ 9 บ้านทรงคนอง
อ.พระประแดง จ.สมุทรสงคราม
เจ้าของ: นายสิน มงคลพันธ์

ภาพที่ 4: เลขที่ 34 หมู่ 5 ต.ขนอนหลวง อ.บางปะอิน
จ.พระนครศรีอยุธยา
เจ้าของ: นายธงชัย ธรรมปราโมทย์

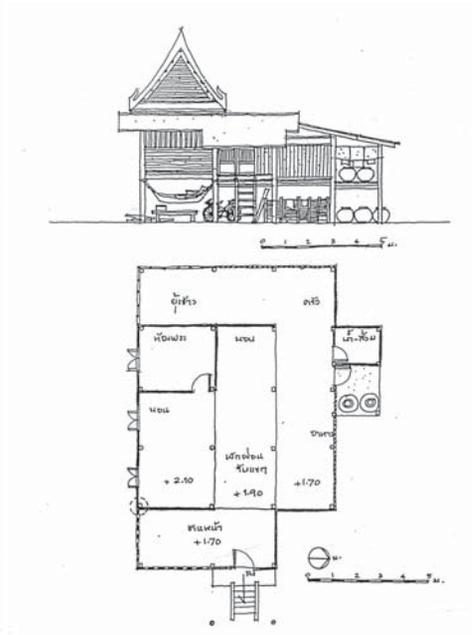

ภาพที่ 3: เลขที่ 36/1 หมู่ 3 บ้านม่วง อ.บ้านโป่ง
จ.ราชบุรี
เจ้าของ: นางชลอ บัวคุ้ม

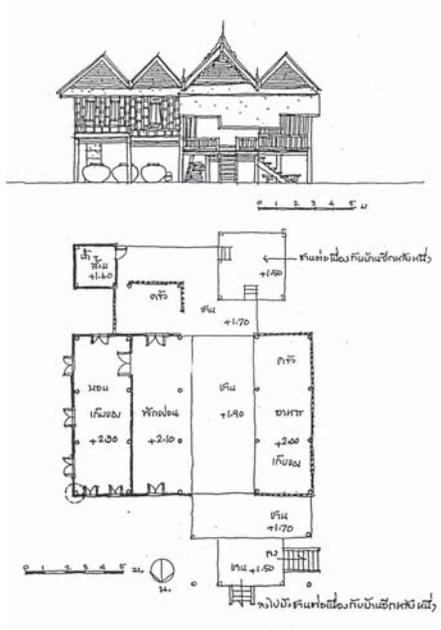
ภาพที่ 4: เลขที่ 31 หมู่ 4 บ้านม่วง อ.บ้านโป่ง
จ.ราชบุรี
เจ้าของ: นายวอ ทุเครีอ

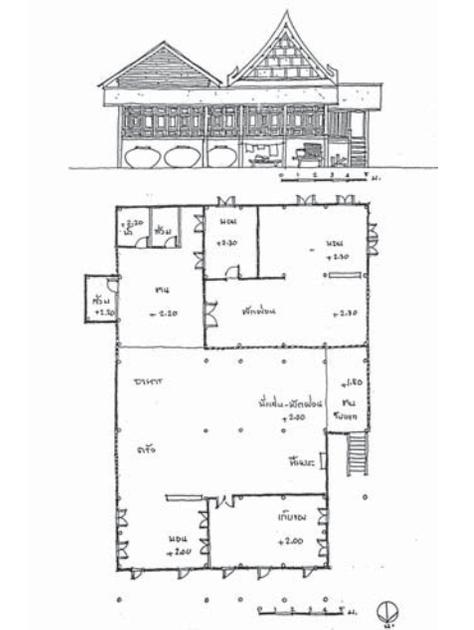
ภาพที่ 7: เลขที่ 7 หมู่ 5 บ้านนครชุมน์ อ.บ้านโป่ง
จ.ราชบุรี
เจ้าของ: นางริม หิมะอรุณ

ภาพที่ 8: เลขที่ 10 หมู่ 3 บ้านสร้อยฟ้า อ.โพธาราม
จ.ราชบุรี
เจ้าของ: นางสุนันท์ พัชณี

ภาพที่ 9: เลขที่ 152 หมู่ 4 บ้านเขาทอง อ.พยุหะคีรี
จ.นครสวรรค์
เจ้าของ: นายสำเนียง แสนสุข

ภาพที่ 10: เลขที่ 160 หมู่ 4 บ้านเขาทอง อ.พยุหะคีรี
จ.นครสวรรค์
เจ้าของ: นายเงิน แยมกลิ่น

จากกรณีศึกษาที่คัดสรรมาจากเรือนไทย-มอญที่มีรูปลักษณะของเรือนไทยประเพณี คือ เรือนไม้จริง ยกพื้นสูง ใต้ถุนโล่ง มีพื้นที่ใช้งานอยู่ชั้นบน รูปทรงหลังคาจั่วทรงจอมแห หน้าจั่วมีหางและบันลม จากแหล่งที่ตั้งต่างๆ มาศึกษาเปรียบเทียบ ได้พบว่า เรือนไทย-มอญที่ปรากฏในกรณีศึกษาเป็นเรือนไทยที่ไม่ใช่ระบบเรือนล้อมชานแบบเรือนไทยประเพณีของภาคกลาง แต่เป็นเรือนจั่วเดี่ยว และจั่วแฝดที่มีการผสมผสานด้วยหลังคาจั่วความเอียงลาดต่ำ และการทิ้งชายคายาวต่อเนื่องกับหลังคาปีกนกของเรือนหลักเป็นส่วนใหญ่ ไม่ปรากฏชานกลางบ้านที่เปิดโล่งเลยแม้แต่หลังเดียว สำหรับจั่วแฝดที่พบในเรือนไทย-มอญมีตั้งแต่แฝดสอง จนถึงแฝดสี่หลัง สังเกตได้ว่าหลังคาจั่วของเรือนหลักมักจะมีขนาดใหญ่กว่าจั่วอื่นๆ และกลุ่มพื้นที่สำคัญสุดในเรือน คือ กลุ่มห้องผีบรรพบุรุษ และเสาศี หรือเสาศอกของเรือนจะตั้งอยู่ในพื้นที่นี้ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก เสาศีหรือเสาศอกของเรือน คือ เสาดันแรกทางทิศตะวันออก คือ เสาศีรับแบหัวเสาของจั่วบ้านด้านทิศตะวันออกนั่นเอง

ทั้งนี้ เสาศีถือเป็นเสาศีบรรพบุรุษ และใช้เป็นห้องนอนของเจ้าของบ้านซึ่งถือว่าเป็นอาณาเขตที่ผีตามีอาศัยซึ่งปกป้องคุ้มครองลูกหลานสิ่งสถิตอยู่ สัญลักษณ์แทนผีบรรพบุรุษหรือผีประจำตระกูล มักจะแทนที่ด้วยผ้า แหวน ดาบ หรืออื่นๆ ตามความสำคัญของตระกูล เฉพาะตระกูลของขุนนางจะมีสัญลักษณ์เป็นดาบ แต่เท่าที่สำรวจพบมีแต่สัญลักษณ์เป็นผ้าเท่านั้นเพราะส่วนใหญ่เป็นครอบครัวชาวนาชาวไร่ในสังคมเกษตรกรรม สัญลักษณ์ผีบรรพบุรุษนี้จะเก็บไว้ในภาชนะที่ปิดมิดชิด เช่น หีบ กระบุง ตะกร้า แหวนหรือวางไว้ที่สูงตรงเสาศีของบ้าน ผ้าผีเป็นผ้าสีแดงยาวเก็บไว้อย่างมิดชิดร่วมกับแหวนผีประจำตระกูล ซึ่งเป็นแหวนที่มีหัวพลอยสีแดง ทั้งผ้าและแหวนผีที่เก็บไว้ต้องดูแลรักษาอย่างดีไม่ให้เกิดการชำรุดเสียหาย หากผ้าชำรุดด้วยเหตุใดก็ตามต้องเปลี่ยนและทำพิธีขอขมา ผีประจำตระกูล หรือที่เรียกว่าผีตามีอาศัยนี้ ต้องมีการเช่นไหว้เลี้ยงผีทุกปี ปีละหนึ่งครั้ง และเมื่อมีพิธีกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนในบ้านเช่นเกิดโกนผมไฟบวชแต่งงานหรือตายก็ต้องมีพิธีเช่น เลี้ยงผีบรรพบุรุษทุกครั้งไปด้วย

ห้องผีบรรพบุรุษนี้ถือเป็นห้องส่วนตัวอย่างเคร่งครัดผู้ที่ไม่ได้อยู่ในบ้านหรือการจะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าห้องนี้ ดังนั้นห้องผีจึงเป็นห้องเฉพาะของเจ้าของบ้านเท่านั้นปกติใช้เป็นห้องนอนเจ้าของบ้านด้วย แต่ปัจจุบันเจ้าของบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้นอนในห้องผีแล้วเพราะเป็นห้องปิดมิดชิดส่วนเดียวในเรือนทำให้ร้อนอบอ้าว คงเอาไว้เก็บของมีค่าเท่านั้น เจ้าของบ้านส่วนใหญ่นิยมออกมานอนในโรงซึ่งโล่งสบายกว่า สำหรับห้องผีตา ผียายที่บ้านเขาทอง จังหวัดนครสวรรค์นั้น สัญลักษณ์ผีบรรพบุรุษจากแตกต่างไปจากเรือนไทย-มอญที่บ้านม่วง บ้านนครชุมน์ และบ้านสร้อยฟ้า จังหวัดราชบุรี หรือที่บ้านทรงคนอง จังหวัดสมุทรปราการ เพราะสัญลักษณ์ผีตามีอาศัยจะมีลักษณะเป็นหม้อดินใบเล็กๆ ใส่เบียร์ไว้ใน และแหวนที่ข้างฝาของห้องผี หม้อผีนี้บางบ้านมีหลายใบแหวนเรียงกันแสดงว่ามีผีตา ผียาย ป้า น้า อา ที่ล่วงลับไปแล้วสถิตคุ้มครองลูกหลานอยู่มากมาย ซึ่งเป็นความอุ่นใจของลูกหลานภายในบ้าน สัญลักษณ์เช่นนี้ผู้วิจัยเคยได้พบเห็นในเรือนไทย-มอญที่บ้านลาดชะโด อำเภอดมชัญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในเรือนไทย-มอญนี้ หากเป็นครอบครัวใหญ่ที่จำเป็นต้องมีห้องนอนหลายห้อง ห้องนอนรองจะอยู่คนละฟากกับห้องผีบรรพบุรุษเช่นเดียวกับห้องครัวซึ่งมักจะไม่ตั้งอยู่กับห้องผี โดยส่วนใหญ่ครัวจะอยู่ปิดท้ายเรือน

เรือนไทย-มอญนี้เห็นได้ชัดว่า นอกจากพื้นที่ที่เป็นห้องผี ห้องนอน และครัวซึ่งมีขนาดเล็กแล้ว พื้นที่ที่มีปริมาณมากที่สุด คือ โถงกลางเรือนซึ่งอยู่ภายใต้หลังคาคลุมซึ่งอาจคลุมด้วยจั่วคู่กับเรือนหลัก หรือคลุมด้วย

หลังคามีปีกนกขนาดใหญ่ต่อเนื่องกับจั่วแฝด พื้นที่โถงนี้ใช้งานอเนกประสงค์ในชีวิตประจำวันของทุกๆ คนในครอบครัว โดยได้พบว่าเรือนไทย-มอญที่ได้ศึกษามานั้นพื้นที่ของโถงกลางเรือนเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ส่วนอื่นๆ รวมกัน อันประกอบด้วยห้องผี ห้องนอน ครัว ห้องน้ำ ห้องส้วม แล้วเรือนที่มีขนาดของโถงกลางร้อยละ 60-70 ของพื้นที่รวมทั้งเรือนนั้นมีจำนวนถึงร้อยละ 75 ของปริมาณเรือนทั้งหมดที่ทำการศึกษาและสำรวจ (Panin, 1999: 183) ซึ่งแสดงให้เห็นชัดว่า วิถีชีวิตของชาวไทย-มอญเคยชินกับการอยู่โล่ง โปร่ง กิจกรรมต่างๆ ไกลชิดกันและมองเห็นกันได้ตลอดเวลา สื่อให้เห็นถึงระบบเครือญาติในการอยู่ร่วมกันอย่างเหนียวแน่น

6.2 การวางทิศทางของห้องในเรือน

สืบเนื่องจากการวางทิศทางของห้องผีบรรพบุรุษ และตำแหน่งของเสาผีของเรือนซึ่งมีตำแหน่งทางทิศตะวันออก และห้องนอนกับห้องผี คือ ห้องเดียวกัน ดังนั้นตำแหน่งของห้องนอนสำคัญของเรือนจะอยู่ทางทิศตะวันออก ส่วนทิศทางการหันหัวนอนซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับเรือนมอญ คือ การหันหัวนอนไปทางทิศตะวันออกและทิศใต้ ทิศตะวันออกถือเป็นทิศมงคล เป็นทิศที่พระอาทิตย์ขึ้นถือเป็นทิศที่ให้ชีวิต ส่วนทิศใต้ซึ่งชาวมอญถือเป็นทิศเหนือลม ถือว่าอยู่เหนือสิ่งต่างๆ ทั้งหมด ทำให้ร่มเย็นเป็นสุข ดังนั้นทิศของหัวนอนไม่ว่าจะเป็นในห้องผี ห้องนอน หรือแม้แต่การนอนอยู่ในโถงซึ่งเป็นที่นิยมของชาวมอญ ก็จะหันหัวนอนไปทางทิศใต้และทิศตะวันออกเท่านั้น ส่วนตำแหน่งห้องอื่นๆ หรือกิจกรรมอื่นก็จะตามการใช้สอยสำคัญ คือ ทิศหัวนอนมาตามลำดับ ได้แก่ ขาน หรือระเบียบจะอยู่ทิศดินนอน คือ ทิศใต้ หรือทิศตะวันตกเช่นเดียวกับครัว

6.3 ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการใช้พื้นที่ในเรือน

ตามที่ได้วิเคราะห์ไว้ใน 6.1 ว่า โถงกลางเรือนไทย-มอญ มีขนาดใหญ่โตมากเมื่อเทียบกับพื้นที่อื่นๆ ของเรือน ทำให้มีคำถามเกี่ยวเนื่องว่า เพราะเหตุใดโถงกลางเรือนจึงมีพื้นที่ใหญ่โตเกินกว่าความต้องการของการใช้สอยของผู้อยู่อาศัยมากมาย? ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ถึงประเพณีเนื่องในชีวิตของชาวไทย-มอญจะพบว่าพื้นที่โถงใช้งานอเนกประสงค์รวมทั้งนอนด้วย พิธีกรรมต่างๆ ที่ใช้พื้นที่โถงมีหลากหลาย อาทิเช่น การเกิด การโกนจุก การบวช การแต่งงาน และที่สำคัญที่สุด คือ การตาย กิจกรรมเหล่านี้ผู้ที่มีส่วนร่วมกิจกรรมมิใช่เฉพาะคนในครอบครัว แต่รวมทั้งญาติมิตร และที่มากที่สุด คือ ผู้คนในหมู่บ้านซึ่งนับเป็นเครือญาติสมมติที่ผูกพันกันมายาวนาน ทำให้จำเป็นต้องมีพื้นที่โถงกลางที่รองรับปริมาณผู้คนมากมาย ซึ่งทำให้เจ้าของเรือนต้องเตรียมพื้นที่และความแข็งแรงของเรือนไว้อย่างรอบคอบ ทั้งยังมีข้อบัญญัติไว้ว่า “ผู้ใดต้องการจัดการแต่งงาน เหตุผู้คนมากันมาก เดียวหรือลั่นสลักบ้านหักก็ดี รอดหรือตงบ้านหักหรือเดาะก็ดี จะเกิดโทษแก่เด็กทั้งสองคนนั้นอายุจะสั้น” (Cruervichayajarn, 1994: 3-4) สำหรับประเพณีเกี่ยวกับการตายก็เช่นเดียวกัน ในอดีตเมื่อคนในเรือนตายก็จะตั้งศพในเรือนก่อนนำไปเผาที่วัดซึ่งพื้นที่โถงต้องรองรับผู้คนปริมาณมากมายในหมู่บ้าน

6.4 ความต่างระดับของพื้นเรือน

การใช้สอยหลายประเภทอยู่ภายในพื้นที่เดียวกันต่อเนื่องทั้งหมด ทำให้สูญเสียความเป็นส่วนตัว และทำให้กิจกรรมต่างๆ ปนเปกันไปหรือไม่?

เรือนไทย-มอญที่ทำการศึกษ พบว่ากิจกรรมต่างประเภทกันในโถงเดียวกันแบ่งแยกกันด้วยความต่างระดับของพื้นเรือน ความต่างระดับนี้ส่วนใหญ่สะท้อนมาจากความเชื่อ ตั้งแต่ห้องผีบรรพบุรุษต้องอยู่สูงกว่าห้องอื่นๆ ด้วย ระดับสูงสุดของเรือน คือ ห้องผี หรือห้องนอนเจ้าของเรือน โถงกลางเรือนจะเป็นระดับที่สอง ห้องนอนรองจะสูงกว่าโถงกลาง ห้องแต่งตัวซึ่งมีเสื้อผ้าผู้หญิงจะอยู่ต่ำกว่าห้องโถงกลาง ห้องครัวซึ่ง

มีครก สาก หม้อ กระทะ จะต้องอยู่ต่ำสุด การแบ่งระดับของพื้นที่ทั้ง 4 ระดับดังกล่าวนี้ เป็นผลมาจากความเชื่อและยังมีระดับที่มาจากลักษณะการก่อสร้าง สถาปัตยกรรมอากาศ และอื่นๆ เช่น ชานหน้าจะระดับต่ำกว่าชานกลางเพราะน้ำจะได้ไม่ไหลเข้าเรือน ชานเปียกของครัวจะระดับต่ำกว่าครัว จากการศึกษาและสำรวจทั้งหมดพบว่า ชานเปียกของครัวจะระดับต่ำกว่าครัว จากการศึกษาและสำรวจทั้งหมดพบว่า เรือนที่มีจำนวนระดับต่างกันมากที่สุด คือ 7 ระดับ ทั้งนี้ ส่วนใหญ่มี 4-5 ระดับ และมีเพียง 2-3 หลังที่มีเพียง 3 ระดับ (Panin, 2000: 186)

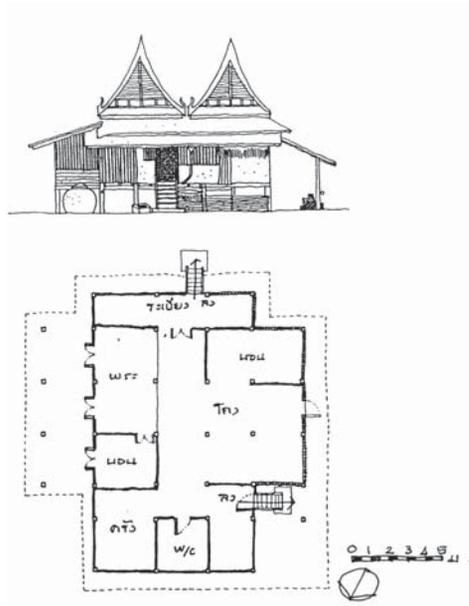
7. ผลการศึกษากลุ่มเรือนไทย-ลาว

เรือนไทยของกลุ่มไทย-ลาวในกลุ่มน้ำภาคกลางที่ได้พบทวนวรรณกรรมทั้งที่ผู้วิจัยได้เคยศึกษาไว้แล้ว ผวนกับการศึกษาโดยนักวิชาการท่านอื่นๆ และการศึกษาภาคสนามเพิ่มเติม เพื่อให้ได้กรณีศึกษาเปรียบเทียบใหม่ เพื่อให้แน่ใจต่อการศึกษาเชิงประจักษ์ของผู้วิจัยเอง ได้สรุปเลือกสรรกรณีศึกษาของลาว 5 กลุ่ม คือ ลาวพวน ลาวโซ่ง ลาวครั่ง (คัง) ลาวเวียง และลาวแจ้ว จากการศึกษาวิจัยและสำรวจภาคสนามของผู้วิจัย ที่ได้ผ่านการวิเคราะห์เปรียบเทียบจากการศึกษาในวรรณกรรมต่างๆ ที่ได้ทบทวนเบื้องต้นแล้ว เพื่อให้มีการนำเสนอกรณีศึกษาใหม่โดยผู้วิจัยเอง โดยไม่ต้องอ้างอิงภาพตัวอย่างจากงานวิจัยอื่น

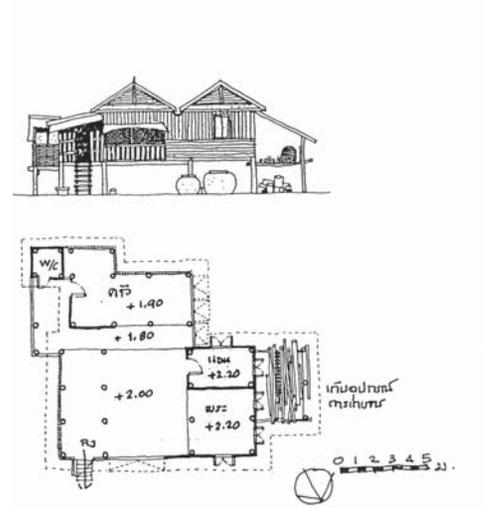

ภาพที่ 11: เลขที่ 12 หมู่ 3 บ้านมะขามล้ม
อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี
เจ้าของ: นายเสนา มาตริวิจิตร (ลาวพวน)

ภาพที่ 12: เลขที่ 105 หมู่ 6 บ้านรางบัว อ.บางปลาม้า
จ.สุพรรณบุรี
เจ้าของ: นางนิล ไสกี (ลาวพวน)

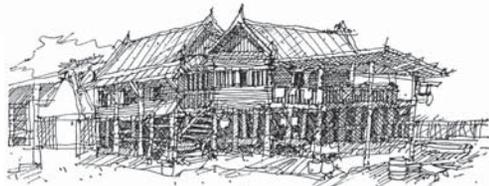
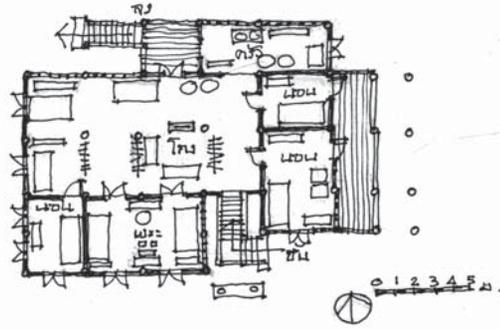
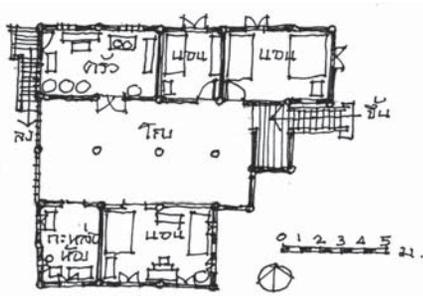

ภาพที่ 13: เลขที่ 19 หมู่ 10 บ้านวัดโบสถ์
อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี
เจ้าของ: นายนิพนธ์ แก้วศรีนาม (ลาวพวน)

ภาพที่ 14: เลขที่ 30 หมู่ 3 บ้านวังรอก อ.ท่าตะโก
จ.นครสวรรค์
เจ้าของ: นายทิม ไสมภี (ลาวพวน)

วิธีดำเนินการศึกษาใช้ระบบเดียวกันกับการศึกษา เรือนไทยของกลุ่มไทย-มอญ คือ คัดเลือกกรณีศึกษาจากเรือนไทย-ลาวในกลุ่มน้ำภาคกลาง จากกรณีศึกษาที่ผู้วิจัยเคยศึกษาไว้แล้ว ผนวกกับกรณีศึกษาใหม่ต่างแหล่งที่ตั้งที่ระบุไว้ใน วรรณกรรมที่ทบทวนเพื่อนำมาศึกษาและวิเคราะห์ให้สามารถอ่านสิ่งแฝงเร้นที่ซ่อนตัวอยู่ในรูปลักษณ์และรุ่มเงาของเรือนไทยภาคกลาง ในเรือนไทยของกลุ่มไทย-ลาวกลุ่มต่างๆ ที่คัดสรร โดยใช้ผังพื้น รูปด้าน และทัศนียภาพ ผนวกกับการสัมภาษณ์และสำรวจเพิ่มเติมในกรณีที่ยังมีข้อสงสัยที่จะหาคำตอบไม่ได้ชัดเจน เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อนำมาสรุปผลในการศึกษาของแต่ละกลุ่มและสรุปการศึกษาเปรียบเทียบทั้งสองกลุ่มเพื่อตอบคำถามวิจัยในข้อที่ 3. ให้ครบถ้วน

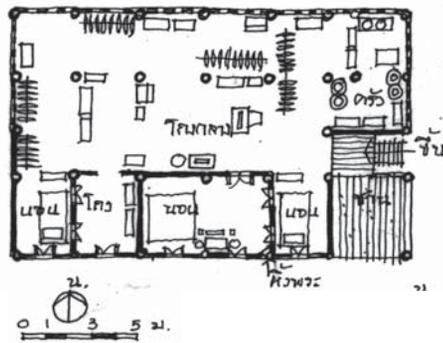
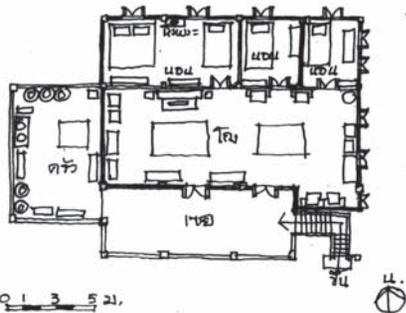

บ้านผู้ใหญ่นาน หมู่ 5 บ้านกลางนา อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร

บ้านเลขที่ 52 หมู่ 1 บ้านกุดจอก อ.หนองมะโมง จ.ชัยนาท

ภาพที่ 15: บ้านผู้ใหญ่นาน หมู่ 5 บ้านกลางนา อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
เจ้าของ: นายนรินทร์ เสรี (ลาวโซ่ง)

ภาพที่ 16: เลขที่ 52 หมู่ 1 บ้านกุดจอก อ.หนองมะโมง จ.ชัยนาท
เจ้าของ: นางนิวัฒน์ธนากร ศรีพรหมา (ลาวครั่ง)

บ้านเลขที่ 46 หมู่ 6 บ้านสิงห์ อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

บ้านเลขที่ 31 หมู่ 1 บ้านตาลเสี้ยน อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี

ภาพที่ 17: เลขที่ 46 หมู่ 6 บ้านสิงห์ อ.โพธาราม จ.ราชบุรี
เจ้าของ: นายเฉลิม สิงห์พิทักษ์ (ลาวเวียง)

ภาพที่ 18: เลขที่ 31 หมู่ 1 บ้านตาลเสี้ยน อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี
เจ้าของ: นายบุญช่วย วงษ์ษา (ลาวแกว)

7.1 รูปลักษณ์ภายนอกที่สัมพันธ์กับการใช้สอยภายใน

เมื่อพิจารณารูปลักษณ์ภายนอกของเรือนลาวกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง เห็นได้ชัดว่าเป็นเรือนทรงไทยที่ไม่ใช่ระบบเรือนล้อมชานแบบเรือนไทยประเพณีเลยแม้แต่หลังเดียว รูปลักษณ์ของเรือนจั่วแฝดมีเรือนครัววางอยู่ด้านหลัง ดูจะเป็นแบบแผนของเรือนไทย-ลาวในภาคกลางไปเสียทั้งหมด ทั้งลาวโซ่ง ลาวพวน ลาวครั่ง และลาวเวียง และเป็นที่สังเกตได้เด่นชัดเช่นเดียวกับเรือนไทย-มอญ คือ พื้นที่สำคัญทางความเชื่อซึ่งมีลักษณะต่างๆ กันของกลุ่มลาวจะอยู่ภายในเรือนทรงไทยจั่วหลักของเรือน การใช้สอยส่วนอื่นๆ จะอยู่ภายใต้จั่วรอง และหลังคาปีกนกที่ต่อเชื่อมมาจากหลังคาจั่ว พื้นที่สำคัญทางความเชื่อของลาวพวน ลาวเวียง และลาวครั่ง คือ พื้นที่ประดิษฐานหิ้งผีบรรพบุรุษ และหิ้งพระซึ่งมีทั้งอยู่ในห้องนอนหลัก และพื้นที่เปิดโล่งข้างห้องนอนหลักซึ่งอยู่ติดกับโถงกลางเรียกว่า “หน้าคอง” ส่วนลาวเวียงและลาวครั่งเรียกว่า “ห้องเปิง” ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของครอบครัว “ห้องเปิง” หรือ “หน้าคอง” ถือเป็นสิ่งสถิตของผีบรรพบุรุษซึ่งคอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งลูกหลานจะมีพิธีเส้นไหว้เลี้ยงผีในช่วงกลางเดือน 6 พื้นที่ส่วนนี้อาจใช้เป็นที่ตั้งงานศพถ้าเป็นศพที่ตายดี (Pinijvorasin, 2012: 65) ดังนั้นพื้นที่สำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มไทย-ลาว คือ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อต่อเนื่องกับพื้นที่โถงกลางซึ่งคล้ายคลึงกันทั้งลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั่ง และ ลาวแง้ว

กลุ่มที่เน้นความสำคัญของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ต่อเนื่องกับโถงกลางเป็นพิเศษ คือ กลุ่มลาวโซ่ง ซึ่งยังคงความเชื่อเรื่องผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างเหนียวแน่น ผีของกลุ่มลาวโซ่งนี้มีผีบรรพบุรุษซึ่งเปรียบเสมือนดวงวิญญาณที่ยังอยู่กับลูกหลานตลอดเวลา ที่สิงสถิตอยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเรือนที่เรียกว่า “กะหล่อห้อง” ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงระหว่างลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่กับปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไปแล้ว กะหล่อห้องนี้อยู่ในพื้นที่ที่เสาเอกของเรือนปรากฏอยู่ บริเวณกะหล่อห้องหรือห้องผีนี้จะอยู่ต่อเนื่องจากโถงกลางเรือนซึ่งเมื่อทำพิธีเช่นไหว้ หรือ “เสนเรือน” จะเข้าถึงได้ง่ายและสามารถรองรับปริมาณผู้คนได้มากทั้งญาติมิตร และชาวบ้านในหมู่บ้าน พิธีเสนเรือนนี้อาจกระทำทุกปี หรือไม่ได้ตามแต่ความประสงค์ของเจ้าของเรือน นอกจากพิธีเสนเรือน หรือการเซ่นไหว้ใหญ่แล้ว ยังมีกิจกรรมเช่นไหว้อย่อยๆ ซึ่งต้องใช้พื้นที่โถงเรือน และกะหล่อห้องนี้ประปรายหลายครั้งในรอบปี ดังนั้นพื้นที่โถงกลางต่อเนื่อง “กะหล่อห้อง” ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นอัตลักษณ์ของลาวโซ่งที่แฝงเร้นอยู่ในรูปลักษณ์เรือนไทยประเพณีของเรือนไทย-ลาวในลุ่มน้ำภาคกลาง ลักษณะเดียวกับ “หน้าคอง” และ “ห้องเปิง” ของลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั่ง และลาวแง้ว เพียงแต่พิธีที่จัดกิจกรรมไม่ใหญ่โตและรับผู้คนปริมาณมากเช่นเดียวกับเรือนลาวโซ่ง

7.2 การวางทิศของห้องในเรือน

เนื่องจากกลุ่มไทย-ลาวแยกเป็นกลุ่มย่อยหลายกลุ่ม ทำให้เกิดความหลากหลายและความเชื่อในการวางทิศจัดวางลง ต่างกับกลุ่มไทย-มอญที่ตำแหน่งและทิศทางของเสาผี และห้องผีบังคับพื้นที่อื่นๆ ตามมา แต่ในกลุ่มลาวถึงแม้จะยังคงมีเสาเอก เสาขวัญเหมือนกันทุกกลุ่ม แต่ทิศทางและตำแหน่งเริ่มมีการแปรเปลี่ยนไปจากเดิม สิ่งที่ยังคงทิศทางกับความเชื่อเหมือนกันทุกกลุ่ม คือ การหันหัวนอนไปทางทิศตะวันออกและทิศใต้ ซึ่งยังพอมีผลพวงที่ตามมา คือ เมื่อหันหัวนอนไปทางทิศ

ตะวันออก หรือทิศใต้ ทิศที่ตั้งของ “ห้องเปิง” หรือ “หน้าคอง” ก็จะอยู่ทางทิศตะวันออก คราวจะอยู่ทางทิศตีนอน คือ ทิศเหนือ หรือตะวันตก แต่ไม่ได้เป็นลักษณะนี้เสมอไป จะพบการวางทิศทางตามความเชื่ออย่างเคร่งครัดเฉพาะเรือนที่มีอายุการสร้างมากเท่านั้น

7.3 ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ในเรือน

ความเชื่อเกี่ยวกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ได้วิเคราะห์รายละเอียดแล้วในข้อ 7.1 ส่วนประเพณีที่ใช้พื้นที่ในเรือน ส่วนใหญ่จะเป็นประเพณีเนื่องชีวิต อาทิเช่น เกิด โคนจุก บวช และแต่งงาน เท่านั้น ที่ยังใช้พื้นที่โถงกลาง และพื้นที่เกี่ยวข้องกับการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษในห้องเปิง ประเพณีดังกล่าวจำเป็นต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่รองรับ ปริมาณคนมากมายทั้งญาติพี่น้องและชาวบ้านที่มาช่วยงาน ในบรรดากลุ่มไทย-ลาวที่ศึกษาครั้งนี้ กลุ่มลาวพวนจะเป็นกลุ่มที่มีการเตรียมพื้นที่โถงกลางใหญ่โตมาก ผิดไปจากกลุ่มอื่นๆ เพราะความเชื่อของกลุ่มลาวพวนที่สืบทอดมาแต่สมัยโบราณว่า ห้ามต่อเติมเรือน เพราะถือเป็นอัปมงคล “ต่อตูปเสียหลาน ต่อชานเสียลูก” และ “เรือนมาร ชานต่อ” (Panin, 2000: 215) แม้แต่ต่อห้องน้ำห้องส้วมก็ไม่นิยมสร้างต่อจากเรือนเดิม แต่นิยมไปสร้างต่างหากซึ่งใช้งานไม่สะดวกเท่าการต่อจากเรือนเดิม

7.4 ความต่างระดับของพื้นเรือน

เรือนไทย-ลาวที่ทำการศึกษาลาวโซ่ง ลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั้ง มีการใช้พื้นต่างระดับอย่างน้อย 3 ระดับในพื้นที่ต่อเนื่องเพื่อแบ่งแยกกิจกรรมทั้งสิ้นมีเพียงลาวเงี้ยวที่บ้านตาลเสี้ยน อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสระบุรีกลุ่มเดียวที่มีเรือนทรงไทยขนาดใหญ่ มีโถงกลางต่อเนื่องกับการใช้สอยอื่นโดยรอบมากมาย แต่ไม่มีความต่างระดับของพื้นเรือนเลย ซึ่งทำให้ความรู้สึกของการแบ่งแยกการใช้สอยไม่ปรากฏทำให้ค่อนข้างสับสนในการใช้งานพื้นที่ต่อเนื่อง

8. การตอบคำถามในการศึกษา

เรือนไทยของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ (ไทย-มอญ) และลาว (ไทย-ลาว) ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย เหมือนหรือต่างกับเรือนไทยประเพณีภาคกลางหรือไม่ อย่างไร เพราะเหตุใด? มีเหตุผลใดแฝงเร้นอยู่ในการอ่านลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มหรือไม่ อย่างไร?

จากผลของการศึกษาในข้อที่ 6 และ 7 ทำให้สามารถตอบคำถามวิจัยได้ชัดเจนอันประกอบด้วย

8.1 ทั้งเรือนไทย-มอญ และไทย-ลาวในลุ่มน้ำภาคกลางที่คัดสรรมาเป็นกรณีศึกษาต่างก็เป็นเรือนทรงไทยที่ไม่ใช่อยู่ในระบบเรือนล้อมชานแบบเรือนไทยภาคกลางแบบประเพณี ทั้งเรือนไทย-มอญ และไทย-ลาวเป็นเรือนไทยที่ส่วนใหญ่เป็นเรือนแฝดที่มีเรือนจั่วหลักคลุมพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์บนเรือน ในกลุ่มเรือนไทย-มอญ เรือนจั่วหลักจะคลุมพื้นที่ซึ่งเป็นห้องผีมอญซึ่งเป็นห้องสำคัญทางความเชื่อของมอญ ส่วนกลุ่มไทย-ลาวก็เช่นเดียวกัน จั่วหลักจะคลุมพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเรือนเช่นเดียวกัน แต่มีความแตกต่างกันในส่วนที่ปลีกย่อย กลุ่มลาวโซ่งเรือนจั่วหลักคลุม “กะหล้อห้อง” ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษของ

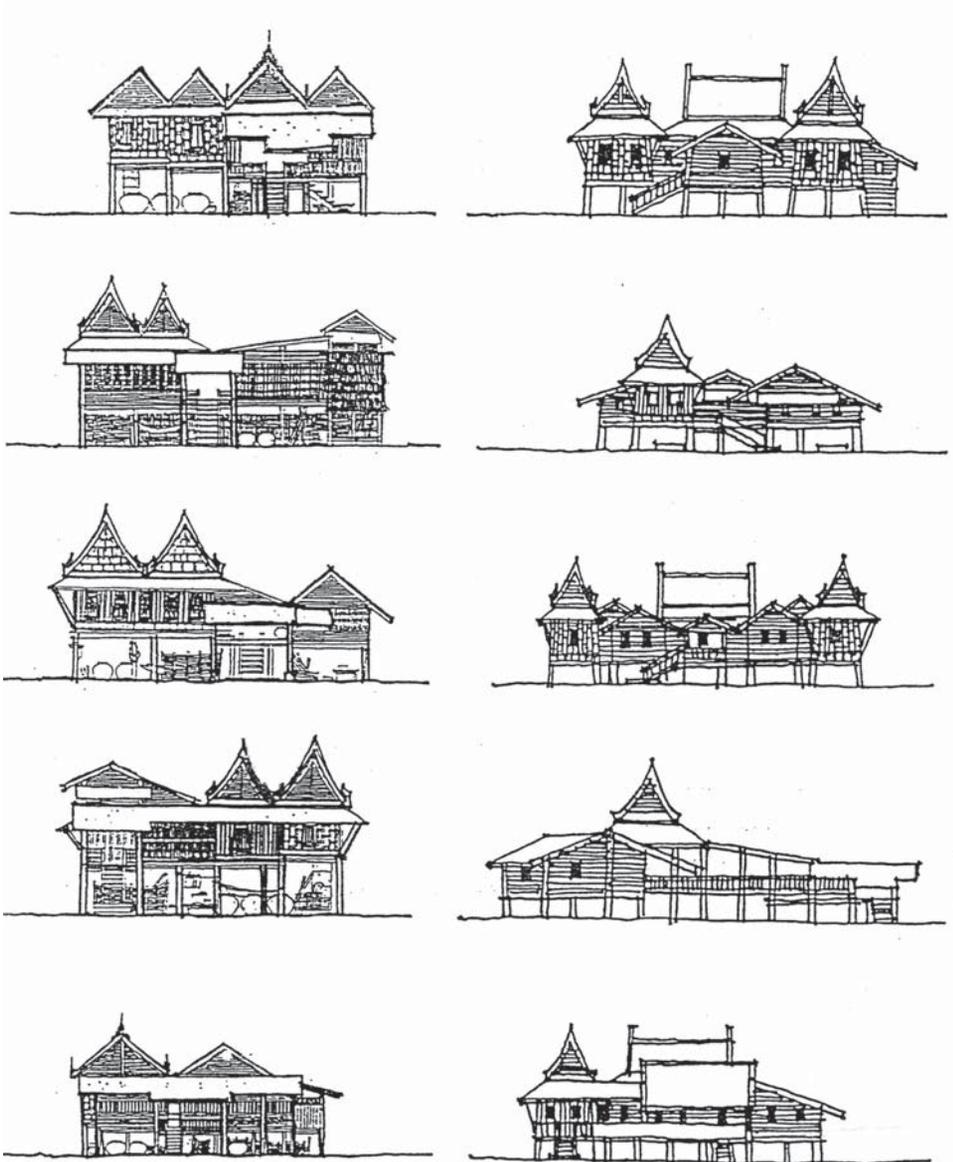
ลาวโซ่ง ส่วนกลุ่มลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั่ง ลาวแง้ว จะคลุม “ห้องเปิง” หรือ “หน้าคอง” ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของครอบครัว เป็นที่สถิตของผีบรรพบุรุษ รวมทั้งเป็นส่วนเดียวกับห้องนอนหลักด้วย พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของทุกๆ กลุ่มมีส่วนต่อเนื่องกับโถงกลางขนาดใหญ่ซึ่งเป็นที่ประกอบกิจกรรมประเพณีเนื่องกับชีวิตในทุกประเภท

8.2 พื้นที่โถงกลางของทั้งไทย-มอญ และไทย-ลาวมีปริมาณขนาดใหญ่เมื่อเปรียบเทียบกับขนาดพื้นที่รวมของเรือน และเป็นโถงเปิดโล่งแลเห็นกิจกรรมต่อเนื่องได้อย่างใกล้ชิด แสดงระบบการอยู่แบบเครือญาติที่ชัดเจน

8.3 ทั้งเรือนไทย-มอญ และไทย-ลาวมักมีความต่างระดับของพื้นที่แบ่งแยกความสูงต่ำของพื้นที่ทางความเชื่อ และความศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นการแบ่งแยกแบบนามธรรม ผังอยู่ในพื้นที่โถงต่อเนื่อง

8.4 เมื่ออย่างกรายเข้ามาในเรือนไทย-มอญ และเรือนไทย-ลาว สิ่งที่แฝงเร้นที่ทำให้อ่านอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มออกได้ คือ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เฉพาะตัวของกลุ่มชนแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาที่มีการประกอบพิธีศักดิ์สิทธิ์ การประกอบพิธีและศิลปกรรมในพิธีต่างๆ ที่หลากหลาย จะทำให้บรรยากาศทางนามธรรมของมอญ โซ่ง ลาวกลุ่มอื่นๆ แสดงผลได้อย่างชัดเจน ลักษณะเดียวกันกับที่วีระ อินพันทัง (Inpantung: 2009) สรุปผลการวิจัยเรื่องเมื่อคนจีนอยู่เรือนไทย เรือนไทย-มอญ และไทย-ลาว สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของมอญ และลาวผ่านพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และลักษณะเฉพาะของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หลากหลายเนื้อหาและช่วงเวลา ทำให้เรือนไทย-มอญ และไทย-ลาวเป็นเรือนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวภายใต้ร่มเงาอันอบอุ่นของเรือนไทยภาคกลาง

8.5 ความเชื่อเป็นเหตุผลสำคัญที่บังคับทิศทางของการขยายตัวของเรือนไทย-มอญที่จะไม่มีการขยายเรือนในทิศทางที่อยู่ของห้องผี ทำให้เกิดจั่วเพิ่มขึ้นเมื่อต้องการขยายตัวในทิศทางตรงข้ามกับห้องผี ทำให้เกิดเป็นเรือนสามจั่ว เรือนสี่จั่ว ที่แตกต่างไปจากเรือนขยายของเรือนไทยที่ขยายตัวล้อมขานกลาง

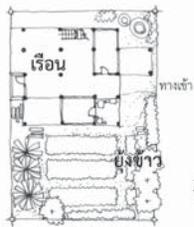
ภาพที่ 19: แสดงความต่างของเรือนขยายของเรือนไทย-มอญ (ซ้าย) และเรือนขยายของเรือนไทยกรณี
ศึกษาดำบลบ้านรุน และตำบลเกาะเรียน อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา: Panin, 1999: 209.

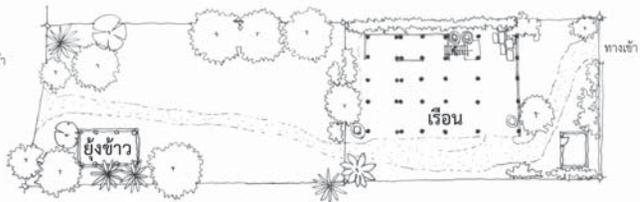
ผลการศึกษาและวิเคราะห์ทั้ง 5 ข้อ สามารถตอบคำถามสำคัญได้ว่าสิ่งแฝงเร้นอยู่ในการอ่านลักษณะเฉพาะของเรือนไทย-มอญ และไทย-ลาวที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มได้อย่างชัดเจน คือ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อของทั้งมอญและลาวในการอยู่ภายใต้ร่มเงาของเรือนไทย ซึ่งปรากฏผ่านพิธีกรรม และสัญลักษณ์ทางความเชื่อต่างๆ อย่างเข้มข้น ทำให้ทั้งเรือนไทย-มอญ และไทย-ลาวมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของการใช้พื้นที่ในเรือนที่ต่างจากเรือนไทยโดยทั่วไป และส่งผลต่อรูปลักษณะของเรือนที่เน้นความสำคัญของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ผ่านจั่วหลักของเรือน ซึ่งมีพื้นที่ต่อเนื่องกับโถงกลางเรือน ซึ่งคลุมด้วยจั่วรองหรือหลังคาปีกนกขนาดใหญ่ ทำให้รูปลักษณะของเรือนไทย-มอญ และไทย-ลาวเป็นเรือนจั่วแฝดผสมหลังคาปีกนก ซึ่งต่างไปจากเรือนล้อมชานกลางของเรือนไทยประเพณีภาคกลาง

บรรณานุกรม

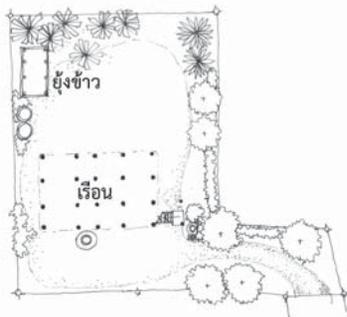
- Cruevichayajarn, Juan. (1994). *Witeecheevit Chao Mon*. (in Thai). [Mon's way of life]. Bangkok: Dansutha Press.
- Inpuntung, Vira. (2012). *Ruean Lao Song: Karn Klai Roob Nai Song Tossawad*. (in Thai). [Lao Song Houses: the Transition of form in Two Decades]. Bangkok: Usakane.
- Ojaroen, Suporn. (1998). *Mon Nai Muang Thai*. (in Thai). [Mom in Thailand]. Bangkok: Thammasart University. Press.
- Panin, Ornsiri. (2000). *Ruean Peun Ban Thai Mon*. (in Thai). [Thai Mon Vernacular Houses]. Nakorn Pathom: Silpakorn University Press.
- Panin, Ornsiri. (2012). *Ban Lae Ruean Phuan Bangplama jark Chiang Kwang Su Lum Nam Pak Klang Kong Pratet Thai*. (in Thai). [Phuan Bangplama Vernacular Houses: from Chiang Kwang to Thai Central Region River Basin]. Bangkok: Usakane.
- Panin, Ornsiri. (2016). "Ruean Lao Ngew Ban Tarn Sien: Saraburi". (in Thai). "[Lao Ngaew Vernacular Houses]". In *Najua*. Vol.31. (January-December 2016). P.175-192.
- Piniworasin, Wandee. (2012). *Song Satan... Ban Ruean Lao Vieng*. (in Thai). [Two Places... Lao Vieng Houses]. Bangkok: Usakane.
- Piyapan, Bangon. (1998). *Lao Nai Krung Rattanakosin*. (in Thai). [Lao in Rattanakosin Era]. Bangkok: Thailand Research Fund.
- Samantararat, Sarun. (2013). *Plad Tin Tee Yon Yang*. (in Thai). [Diasporas Conflict]. Bangkok: Usakane.
- Veerawong, Sila, Premjit, Sommai, Translate in Thai. (1992). *Prawastisart Lao*. (in Thai). [Lao History]. Chiangmai: Social Research Institute.
- Vallipodom, Srisak. (1991). *Ruean Thai Ban Thai*. (in Thai). [The Thai House]. Bangkok: Muang Boran.

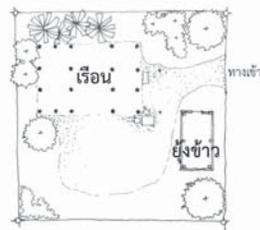
ผังเรียนกรณีศึกษา A

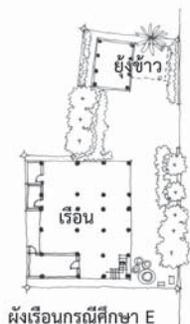
ผังเรียนกรณีศึกษา B

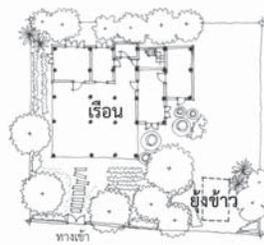
ผังเรียนกรณีศึกษา C

ผังเรียนกรณีศึกษา D

ผังเรียนกรณีศึกษา E

ผังเรียนกรณีศึกษา F